

De Oostindische compagnie en Plancius – Roger A. Blondeau

Uit de IJzerbode

Roger A. Blondeau

In onze gewesten heerst nog wel de mening dat het protestantisme alleen maar in het ‘noorden’ in Holland – is voorgekomen. Dat is niet juist, want in de eerste helft van de 16de eeuw waren er meer protestanten in het zuiden, dan in het noorden. Doorheen haar verschillende vormen, met het Lutheranisme vanaf omstreeks 1520, de Wederdoperij vanaf 1530 en het Calvinisme vanaf 1540 heeft de reformatie een groot deel van onze bevolking ingepalmd. Dit succes was te wijten aan een geestelijke bereidheid ontstaan door ontevredenheid over hoofdzakelijk godsdienstige en bijkomstig maatschappelijke en politieke toestanden.

De paus die een dergelijke aantasting van zijn gezag en keizer Karel (later Philips II) die geen verdeeldheid onder zijn onderdanen konden toelaten, traden gezamenlijk streng op tegen de hervormden. Daardoor had alhier tussen 1543 en 1590, in drie fasen, een uitgebreide emigratie of uitwijking plaats. Mensen hadden om hun geloof te kiezen tussen heengaan en de brandstapel. Toen werd Vlaanderen economisch en intellectueel onthoofd. Onder hen die zijn vertrokken bevond zich de cartograaf Petrus Plancius.

Plancius in onze gewesten

Plancius werd geboren als Petrus Platevoet in 1552 te Dranouter, dat toen behoorde tot de casselrije van Belle. Over zijn jeugd is weinig bekend, maar het lijkt wel zeker dat zijn ouders de reformatie waren toegedaan. Hij ging vroeg op school naar Hondschote, die toen – dank zij de hoge bloei van de wolweverij – uitgegroeid was tot een plaats van ongeveer 15.000 inwoners en waar naast vier andere scholen ook een Latijnse school was geopend door Paulus Leopardus (Liebaert) van Izenberghe, die zelf een leerling was van de beroemde Nicolaas

Cleynaerts (1494-1542).

Plancius studeerde vervolgens theologie, geschiedenis en talen in Duitsland en Engeland.

Waarschijnlijk legde hij zich ook toe op wiskunde, sterrenkunde en aardrijkskunde.

Plancius die calvinist was, werd in 1576, het jaar van de pacificatie van Gent, tot predikant aangesteld en kreeg opdracht te prediken in diverse gemeenten van Westvlaanderen.

Begin 1577 trok hij naar Mechelen, Brussel en Leuven. Hij kende er veel succes en zou er talrijke zgn. kruiskerken hebben opgericht. Door de vervolgingen waarvan de protestanten in de jaren het slachtoffer waren, verkeerde hij vaak in groot gevaar. In 1578 keerde hij terug naar zijn geboortestreek als predikant te Menen. Maar de Malcontenten overvielen deze stad en hij kon zich enkel redden door over de Leie te zwemmen. Hij moest alles in handen van de overweldigers achterlaten. Zijn bibliotheek werd achteraf op de grote markt te Ieper verbrand.

Daarna werd hij nog predikant van de Gereformeerde gemeente te Brussel, zeven jaar lang, tot de stad in 1585 door hongersnood gedreven genoodzaakt was zich over te geven aan de hertog van Parma (A. Farnèse). Hij begaf zich naar Holland, waar hij weldra tot predikant werd aangesteld te Amsterdam.

Hij bleef dat gedurende 37 jaren, waarin hij blijk gaf van grote geestesgaven en blakende ijver, maar tevens door zijn onverdraagzaamheid en fanatieke beginselvastheid op de geschiedenis van de Nederlandse hervormde kerk een overwegende invloed heeft uitgeoefend. Hebben de Vlamingen een bijdrage geleverd tot de uitbouw van Hollands 'Gouden Eeuw'. Ze hebben ook bijgedragen tot een streng, onnatuurlijk puritanisme dat zich tegenwoordig afreageert in minder lofwaardige excessen.

Plancius als theoloog

Toen Plancius in 1585 in Amsterdam kwam was de gereformeerde kerk bezig aan de preciese omschrijving van de leer en beleefde zij moeilijke tijden. De kerk wenste soevereiniteit in eigen huis en de staat die vreesde voor een soort theocratie wenste de zaken van de godsdienst te regelen naar eigen goeddunken. Ook bestond er een strijd in de kerk zelf tussen de Rekkelijken die aan de staat medezeggenschap in de kerkregeling wilden en tegen elke belijdenisdwang waren gekant en anderzijds de strenge Calvinisten of Confessionelen, die tegen staatsmedezeggenschap en voor een geprogrammeerde belijdenis waren.

Reeds spoedig trok de nieuwe leraar de aandacht en trad hij op de voorgrond. Bij vele vergaderingen, besprekingen en bemiddelingspogingen speelde Plancius een voorname rol, ook als afgevaardigde op synoden. Hij geraakte in conflict met Arminius omtrent de predestinatieleer en maakte het ook de Luthersen lastig. Hij beschuldigde hen van onrechtzinnigheid, van ontrouw aan de Augsburgse Confessie en van slechte gedragingen te Antwerpen, Hondschoote en Brussel. Hij streed ook tegen andere sekten en tegen de Rooms en op een bijzonder heftige wijze, die soms zelfs zijn medestanders verbaasde.

De aanhangers van Arminius kregen na diens dood de naam van Remonstranten.

Confessionelen werden Contra-Remonstranten. Plancius moet als een van de voormannen van de Contra-Reformantse beweging worden beschouwd.

Toen de Remonstranten door de Dordtse Synode van november 1618 werden veroordeeld en de predikanten die zich niet wilden onderwerpen, werden afgezet, verlieten verschillende onder hen het land. Hun komst e Antwerpen was de oorzaak van het verschijnen van een pamflet aldaar, waarin Plancius aan de kaak werd gesteld (1619).

Plancius als cartograaf

Alhoewel Plancius als predikant en theoloog zeer bedrijvig was, ligt toch zijn grootste betekenis op het gebied van de geografie, de sterrenkunde en de zeevaartkunde. Zelfs in zijn preken betrok hij deze onderwerpen, zodat een tijdgenoot, die hij niet gespaard had, hem schreef: 'Men zegt dat bij niet goed voorbereid de predikstoel bestijgt... Nu eens spreekt gij als een geograaf over Indië en de Nieuwe Wereld, dan weer blijft gij stilstaan bij een beschouwing der sterren....'

In 1590 werd te Amsterdam een Nederlandse Bijbel uitgegeven, waarin naar de gewoonte van de tijd ook vijf kaarten werden opgenomen, die het eerste cartografisch werk van Plancius uitmaken. Maar zijn cartografische prestaties worden eigenlijk pas van betekenis met zijn grote wereldkaart van 1592, *de Nova et exacta terrarum orbi tabula geographica ac hydrographica* waarvan er heden nog maar één exemplaar bekend is, dat te Valencia (Spanje) wordt bewaard.

Vanaf 1594 werden door de Hollanders schepen naar Indië gestuurd en verschillende scheepvaartmaatschappijen opgericht met het doel met die verre streken handel te drijven.

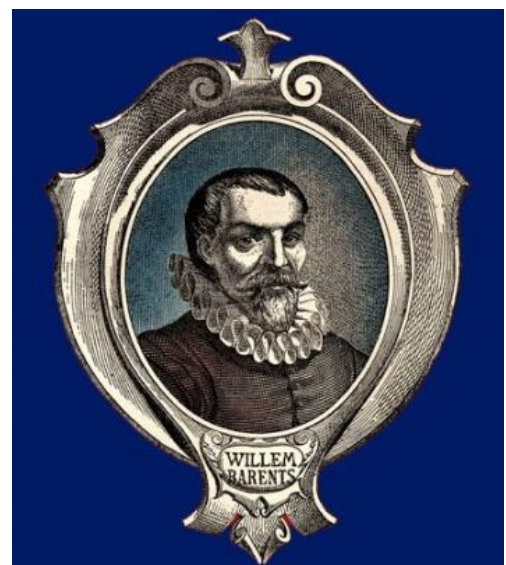

Een wereldkaart van Petro Plancio uit 1594

In 1602 werden al die concurrerende verenigingen samengesmolten in de Oost-Indische Compagnie. Plancius was

niet alleen wetenschappelijk adviseur van al deze maatschappijen, maar het initiatief tot de oprichting ervan zou zelfs van hem uitgegaan zijn, terwijl hij tevens financieel zou geïnteresseerd geweest zijn. Hij gaf de stuurlied les in zeevaartkunde, nam proeven af en verstrekke bekwaamheidsgetuigschriften. Hij stimuleerde hun geografische belangstelling of gaf hun opdracht onderzoeken te doen, die konden leiden tot de oplossing van bepaalde problemen van aardrijkskundige aard.

Zijn beroemdste leerling was Willem Barentz (circa 1550 – 1597) met wie hij in 1595 een werk uitgaf dat getiteld was: Nieuwe beschrijvinge ende caertboek van de Middellandsche Zee, waarin een door Plancius ontworpen kaart voorkwam die gegraveerd was door die andere uitgeweken Westvlaamse cartograaf, **Jodocus Hondius** van

Wakken.

Er zijn nog kaarten van Plancius bekend, die Italië en de omliggende landen voorstellen. In 1607 vervaardigde hij weer een grote wereldkaart, in twee halfronden, die steunde op een oudere uitgave, maar aangevuld was met meer recente vaststellingen. In 1614 en 1615 ontwierp hij respectievelijk een aard- en hemelglobe.

Plancius van Dranouter heeft niet alleen de Hollandse cartografie die tot dan toe regionaal en Europees was gebleven, uitgebreid tot de ganse bekende wereld, maar hij lag tevens aan de grondslag van de Hollandse ontdekkingsreizen en de Hollandse handelsbetrekkingen met Oost- en West – Indië. Hij was een sleutelfiguur van ‘Hollands Glorie’.

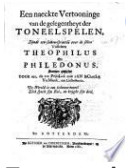

De aardglobe van 26,5 cm. in doorsnede door Pieter van den Keere en Petrus Plancius, gemaakt na 1618

Waerachtich verhael van eenen valschen propheet, die nu is op ghestaen in ...

https://books.google.be/books?id=9NfVmEMgP2UC&printsec=frontcover&dq=petrus+plancius&hl=nl&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=petrus%20plancius&f=false

0 RecensiesReview schrijven

Een naeckte vertooninge van de gelegentheyt der toneelspelen, zijnde een ...

Door Petrus PLANCIUS (Minister at Rotterdam.)

https://books.google.be/books?id=SB4SG2xtkagC&printsec=frontcover&dq=petrus+plancius&hl=nl&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=petrus%20plancius&f=false